

Валеріян РЕВУЦЬКИЙ

ЗАБУТИЙ БРАТ ЗНАМЕНИТОГО АКТОРА

(До 70-х роковин смерті Марка Петлішенка)

Багатьом дотепер знана постать актора Івана Мар'яненка, одного із “стовпів” “Березоля” в часи Леся Курбаса та захисника режисера під час “суду” над ним 1933 р., проте акторська постать Мар'яненкового молодшого брата, Марка Петлішенка, лишається маловідомою, хоча талантом своїм він сягав не менш високо, ніж Іван. Обоє були небожами Марка Кропивницького, і зрозуміло, що слава останнього спонукала юнаків спробувати щастя на театральній сцені: п'ятнадцятирічний Марко та його сімнадцятирічний брат Іван рушили 1895 р. до свого дядька. Обидва були прийняті як актори-початківці.

У трупі Марка Кропивницького Марко працював п'ять років (1895–1900), перейшов до трупи Панаса Саксаганського (1900–1907), працював у театрі Миколи Садовського (1907–1914), в Товаристві українських акторів під орудою свого брата Івана Мар'яненка (1916), в Національному державному драматичному театрі (1917–1918), в Полтавському театрі “Рух” (1919–1922), у Харківському народному театрі (1924–1928), в Харківському Червонозаводському драматичному театрі (1928–1933), в Харківському театрі юного глядача (1934–1937). Заарештований 1937 р., загинув на засланні. Офіційні джерела подають як дату його загибелі 20 квітня 1938 р. (70-та річниця смерті М. Петлішенка спонукала до написання цієї статті).

Репертуар актора був надзвичайно широкий: від Возного в “Наталці Полтаці” І. Котляревського та Бичка у виставі “Глитай, або ж паук” М. Кропивницького до таких ролей як Макар у “Молодій крові” В. Винниченка та Гудимуха в “Рожевому павутинні” Я. Мамонтова, в офіційному репертуарі (Чирва Козир у “Диктатурі” І. Микитенка, Боцман Бухта в “Загибелі ескадри” О. Корнійчука). Знімався він також у фільмі “Злива” І. Кавалерідзе.

Відомий актор Михайло Тагаїв працював із Петлішенком у Харківському Червонозаводському театрі й залишив спогад про те, як грав Петлішенко Чирву Козиря в “Диктатурі” І. Микитенка. В цій ролі він дотримувався принципу, згаданого драматургом, показуючи негативного персонажа, опозиціонера до примусової колективізації. Але під час гастролей Червонозаводського театру в Москві трапилась несподівана зміна у петлішенковому виконанні ролі Чирви. Побачивши в Малому театрі відомого російського актора Степана Кузнецова в драмі Бориса Ромашова “Вогненний міст”, де він грав білогвардійця

Геннадія з незаперечною симпатією до образу, Марко Петлішенко цілковито змінив інтерпретацію Чирви Козиря, показавши його з величезною ностальгією. Мистецький керівник Червонозаводського театру, відомий актор і режисер, Василь Василько сказав: “Петлішенко завалив себе в цій ролі і завалив увесь театр”.

Цей факт якнайкраще ілюструє трактування України не як “між рівними рівну”, а як колонію. Що було дозволено в Москві відомому російському акторові Степану Кузнецову, те було заборонено українському акторові в Харківському театрі. На доказ можемо послужитися афоризмом, приписаним турецькому поетові Назимові Хікмету: “Коли в Москві стрижуть нігті, у Києві рубають пальці” [1].

Та навіть більше: коли 1933 р. в Москві дозволялося тлумачити на сцені з великою симпатією образ білогвардійця, тема білогвардійщини ставала вже історією; позитивне ж тлумачення образу заможного селянина в zenіті примусової колективізації в Україні суперечило партійній політиці.

Цього не врахував Марко Петлішенко. Наслідки негайно дали себе знати. Харківський Червонозаводський театр було розформовано. Основний творчий склад його перевели до новоствореного Театру української драми в Сталіно (Донецьк). Марко Петлішенко не потрапив до цього складу. Його залишили у Харківському театрі юного глядача. Актор у цьому театрі блискуче грав роль Кості Капітана в “Аристократах” М. Погодіна. Проте критика обминула увагою цю роботу. Як уже згадувалося вище – М. Петлішенка заарештували 1937 р.

Його дружина, акторка Ніна Горленко, грала головну роль в “Домасі” Людмили Коваленко в Ансамблі українських акторів під орудою В. Блавацького (Ашафенбург, 1948 р.). Вона зазначала, що цю роль присвячує пам'яті свого чоловіка Марка Петлішенка...

Відомо, що радянські власті толерували не більше ніж одну творчу особистість в одній родині. Якщо когось одного було визнано, то другого, в найкращому випадку, залишали в тіні, якщо знаходили підстави для покарання. Ефективний засіб утримування людини в покорі... Прикладом цього були брати Рильські (Максим і Богдан), Зерови (Дмитро й Микола), Холодні (Микола й Григорій) та багато інших. Серед таких – Іван Мар'яненко та Марко Петлішенко.

1. Грабовський С. *Перезавантаження не сталося / Сучасність*. – 2008, №1–2. – С. 15–19.